

vogels in Mythen en Legendes (III)

In het spraakgebruik stamt het begrip "sage" voor de Russen hoofdzakelijk uit de West-Europa doorgekomen overleveringen. De zuiver Russische verhalen - voornamelijk gedichten en liederen - zijn de "byliny", de epische heldenliederen, hoewel toch ook hier veel vreemde invloeden van de omliggende landen rond dit gigantische gebied hun sporen hebben nagelaten. De verwoestende strooptochten van de Polen en de Tartaren bijvoorbeeld, eeuwen geleden. De omvang van de Russische literatuur is echter zo groot, dat de schrijver van het boek, waaruit ik enkele "vogelverschijnselen" zal opsporen, zich beperkte tot de meer oudste overleveringen uit de Russische riddertijd. En deze ridders (bogatyri) van de tafelronde, die vaak over reuzenkrachten beschikten, stonden onder leiding van vorst Wladimir. Een parallel dus met koning Arthur en zijn ridders van de ronde tafel uit de Nederlandse letterkunde, hoewel "Nederlands" dan ook hier maar betrekkelijk is, want de Arthur-verhalen zijn Brits-Frans en op de kaper beschouwd van Keltische oorsprong.

Ook in de Russische verhalen spelen de halfgoden een belangrijke rol. Ze hebben iets bovennatuurlijks, hetgeen "bogatyri" al voorspelt, want Bog is, omgezet, gelijk aan God. Ze lieten zich bijstaan door mythische schepsels, die heel wat in hun mars hadden. Ze vond ik de roef-nachtegaal (Solowej-Razbojnik), die op zeven eiken een nest had gebouwd. Met zijn gefluit kon hij stormen verwekken en oeroude bomen hun toppen tot de grond laten buigen. Echter blijkt dit geen vogel te zijn, maar een roef-halfgod, symboliserend het roverswezen. De Russische rovers gebruikten vroeger nachtegaalsignalen om elkaar in de bossen te waarschuwen.

De duiven van Oljga, een Slavische vrouw uit Pskow, die als regentes het rijk bestuurde voor haar minderjarige zoon, is een ander verhaal. Ze moest zich wreken voor de moord op haar man. Toen onder haar leiding de vijandelijke hoofdstad ontsingeld was, maar de vijand geen plannen had zich over te geven, verzond ze een list. Ze zou de stad met rust laten, als ze voor elke woning twee duiven kreeg. De vijand vond dit een oplossing. Maar Oljga liet later de vogels weer vrij, met aan de staarten brandende harsrijke toortsen gebonden. De vogels vlogen naar de stroodakenhuizen van hun meester terug en de stad ging in vlammen op. Wie uit de stad ontsnapte werd neergeveld.

Wolch Woeslajewitsj is een held, die veel te maken heeft met de stad Nowgorod en de rivier Wolchow, die door de stad stroomt. Hij was zeer sterk en nooit vernedert, hetgeen zijn ridders wel eens tot wanhoop bracht. Steeds speurde hij zijn mannen aan, die langs moeilijke wegen en afgronden altijd wel een of andere vijand aan het zoeken waren. Op een keer waren alle levensmiddelen op en toen deridaars tegen de nacht slipten, maakte Wolch van zichzelf een valkvogel naar een blauwe zee waar veel riet stond en veel vogels leefden, waarvan hij er veel doodde, zoals ganzen, witte zwanen en grijze eenden en hij keerde met een geweldige buit terug. Andermaal verandert hij zich weer eens in een valk en snel naar het Indische rijk te vliegen en op het raampost van de paleiskamer een gesprek af te luisteren tussen de koning en zijn vorstin waaruit bleek, dat deze plannen had het heilige Rusland aan te vallen. De angstige vorstin, Wolch kennend, vertelt de koning gedroomd te hebben, hoe een witte valk en een zwarte raaf elkaar hoog in de lucht bestreden. De valk won, trok de raaf alle veren uit, beet hem de kop af en smoot hem naar de aarde terug. De witte valk was Wolch en de zwarte raaf de koning, zei de vorstin.

Dit horende vloog Wolch, in valken gedaante, weg van het raam, veranderde zich in een hermelein, ging naar de kelders van de vesting en beet alle pijlen en pezen van de bogen stuk, deed nog een aantal dingen en werd toen weer valk om naar zijn ridders terug te keren, hen meteen aanzettend tot de strijd. Het is duidelijk. Het werd een vreselijke overwinning.

Raven en kraaien werden door de mens vaak als onheilsboden gezien, dat blijkt ook in deze verhalen. Maar ook tot meer "onze" tijd drong dit door. Het laatste schilderswerk van van Gogh: "Korenvelden met de kraaien" zou een voorbeeld kunnen zijn, want thans wordt wel uitgelegd, dat dit werk -onbewust-

de aankondiging was van zijn laatste grote depressie, die van Gogh ten onder deed gaan. Zo ook dit noodlotsmotief in deze legenden.

Vorst Igorj, heerser in het gebied tussen de rivieren Dnjepr en Djesna, streed tegen de wandaden van de Polowtsen, die tot over de Don verdreven moesten worden. Veel veldslagen had hij al gewonnen, soms dikke zwermen steppenvogels voor zich uit jagend. Adelaars, zwevend hoog in de lucht, riepen hun gevederde vrienden voor de maaltijden achter de telkens vechtende legers. Maar dan opeens vlogen er zwernen zwarte kraaien voor het leger uit. En de Russen vochten tot de laatste man tegen de sterkere Polowtsen. Weer elders bijvoorbeeld verandert een andere leider zich in een zwarte raaf om met luid geschreeuw zijn ridders aan te sporen tot de aanval. Er gebeuren telkens nare dingen als de kraaiachtigen eraan te pas komen. Zo had een vorst langs een grens van Rusland een wacht uitgezet tegen de invallen van de nomaden. Drie jaar lang passeerde er niets of niemand, ook het wild niet en de vogels waagden het niet naar Rusland over te vliegen. Maar de wachten werden moe en op een vroege ochtend klonk opeens het krassen van een raaf. Het dier was de tent van de hoofdmans binnen gevlogen. De gevolgen bleven niet uit. Zo ook van die onzalige weg naar het nest van de roof-nachtegaal, waar geen levend schepsel zich durfde wagen, behalve (weer!) grote zwermen zwarte kraaien.

In de Russische sprookjes en legenden wordt de held meest als de "valk" aangeduid. De vijanden heten "raven", hoewel ook bevriende ridders wel raven werden genoemd. Dit komt dan, omdat Russische ridders vroeger raven in hun schilden voerden. Pas later kreeg "raaf" en meer ongunstige gevoelswaarde.

Er komen in de Russische literatuur ook jachtaferelen voor. Er zijn diverse indicaties, die naar de jacht verwijzen. Zo van een vreemde sterke ridder, rijdend op een kolossaal paard, dat vuur kon spuwen en gapende kuilen achterliet waar het gelopen had. Naast het paard ging een enorme jachthond. Op de schouder van de ridder zat een valk. En leeuwerik en een nachtegaal vlogen mee om de ridder met hun zang te vermaken. Even komt hier de valkenjacht tot uiting, wat ook blijkt als hij wordt aangesproken met Sokoljniek, dat valkenier betekent. Of in dat mooie verhaal van die jager, die naar een stille inham vandaan Zwarte Zee wordt gestuurd om ganzen, zwanen en eenden te schieten. Toen deze jager, zwaar met wild beladen het riet wilde verlaten, zag hij op een drijvend houtblok een zeldzame schone zwaan. Hij legde zijn boog aan, maar de zwaan smeekte hem het leven te sparen. Ze was een prinses en belooft dat zijn geliefde te worden. Het dier komt aan land en verandert in een prinses. Zo'n waarneming tussen Pampus en de dijk langs het Oostvaardersdiep is nog eens de moeite waard. Hoe dit verder allemaal afloopt is in dit verband te veel van het goede.

Dat er vroeger in de vogelstand werd "huisgehouden" zal zeker waar zijn als we lezen, hoe men geweldige zijden netten maakte en deze tussen de toppen van de hoogste bomen ophing. Woljga, die in de Russische jagersverhalen een centrale figuur is, veranderde zich in een verscheurend dier en joeg alles wat zoogdier was, tot beren en wolven aan toe, in de netten, nadat men drie dagen en nachten tevergeefs had gewacht. Het "kostbare bont" komt ook hier tersprake. Dan zegt hij tot zijn mannen: "Alle dieren in de bossen zijn door ons gevangen en gedood. Thans moeten we jacht maken op de vogels. Met deze netten zult ge ganzen, zwanen, grijze eenden en allerlei klein gevogelte vangen." Typisch is, dat die "grijze" eenden nogal eens voorkomen in de verhalen en ook het begrip dieren en vogels, alsof vogels andere wezens zijn. Woljga verandert zich in een valk, drijft alles wat vliegt met zijn verschrikkelijke aanblik in de netten en als ook hier niets meer leeft, gaat hij met zijn mannen de vissen te lijf met zijden netten, gouden dobbers en verandert dan natuurlijk in een snoek, enz., tot ook alle wateren leeg zijn. Dat deze overdrijvingen van werkelijkheden, in sprookjes, mythen en legenden normaal, zijn voortgekomen uit zeer ruw jachtbedrijf, zal zeker waar zijn.

Als Doenáj Iwánowitsj zijn vrouw doodt en blijkt, dat hij zich vergiste, roept hij: "Waar de witte zwaan (zijn vrouw) het hoofd op de aarde heeft neergevlijd, daar zal ook het hoofd van de valk (hijzelf) vallen". Dan zet hij zijn zwaard met het heft in de grond en werpt zich in het staal. Harakiri in Rusland? Men zegt thans, dat het bloed van de witte zwaan de Dnjepr deed ontstaan en waar de valk viel ontstond de Doenáj (Donau). Wie ooit in Rusland komt weet dit alvast.